

Vesna Gomezel Mikolič

UDK 323.1(497.4):811.163.6

Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije v Kopru

Povezanost narodne in jezikovne zavesti

1 Uvod

V Sloveniji smo z vzpostavitvijo slovenske nacionalne države priča pomembnim premikom na področju etnične identitete, in sicer tako slovenske kot tudi identitete avtohtonih manjšin in priseljencev. Poleg tega so vprašanja v zvezi z etnično identiteto še posebej aktualna v procesih evropskega povezovanja in globalizacije, procesih, v katerih želi biti soudeležena tudi mlada slovenska država in ki se bodo brez dvoma močno odražali tudi v slovenskih obmejnih, regionalnih in narodnostno mešanih družbenih skupnostih.

Zato smo se v okviru širše sociolingvistične raziskave, ki želi ugotoviti povezanost narodne in jezikovne zavesti na eni strani in jezikovnosporazumevalne zmožnosti večinskega, tj. slovenskega prebivalstva na narodnostno mešanem področju Slovenske Istre na drugi, najprej posvetili definiranju pojmov narodna in jezikovna zavest. Poskušali smo določiti njune medsebojne relacije in ugotoviti, kakšen pomen imajo te za slovenski narod danes oziroma kaj bodo pomenile za Slovence ob vstopanju v nove mednarodne povezave.

2 Etnično/nacionalno in narodna zavest

2.1 Etničnost

Pojem etničnosti (iz gr. *ethnos* — ljudstvo) teoretiki zelo različno razlagajo; nekaterim etnična skupnost pomeni neko **manjšinsko skupnost**, drugi etničnost razlagajo kot lastnost neke skupnosti **na določeni razvojni stopnji** oblikovanja skupne družbene identitete, temelječe na skupnem izvoru, kulturi, jeziku, religiji itn., tretji pa o etničnosti govorijo kot o lastnosti **vseh** skupnosti, ki jih povezuje skupna kultura. Čeprav tudi v okviru zadnjega koncepta prihaja do različnih pogledov, ko se etničnost razlaga bodisi kot **statičen** bodisi kot izrazito **dinamičen pojav**,¹ pa lahko nasprotujoča si pogleda povežemo, če pozornost usmerimo na kulturno kontinuiteto ali tradicijo. Tako Smith (1991: 52–55) govori o kompleksu mitov, spominov, simbolov in vrednot, ki se prenašajo iz generacije v generacijo in po katerih se neka skupnost ločuje od drugih. S tega vidika je etničnost pojav, ki v zgodovini nastopa z različno močjo, lahko celo ponikne, a vendar se vedno znova vrača.

¹ Smith (1991: 52–53) tako govori o t.i. prvobitnežih (primordialists) oz. večnostnikih (perennialists) oz. o parmenidovskem pristopu na eni strani in o heraklitovskem toku na drugi. Prvi trdijo, da je etničnost neločljiv del človeških združb, da je pač nekaj danega, čeprav priznavajo, da se njene pojavne oblike in njena intenzivnost v času in prostoru spreminjajo. Etničnost je torej bolj statičen kot dinamičen pojav. Drugi, ki pa opozarjajo na njeno dinamično naravo, etničnost vidijo kot visoko spremenljivo in nepomembno postavko, ki se ves čas spreminja, nastaja in izginja.

2.2 Kultura

V zvezi s kulturno tradicijo pa se pojavi problem definiranja kulture, ki jo Slovar slovenskega knjižnega jezika razlaga kot »skupek dosežkov, vrednot človeške družbe kot rezultat človekovega delovanja, ustvarjanja« (SSJK, 1975: 526). Pojem kulture je lahko zelo širok, če pod človeško družbo razumemo npr. vse današnje zahodne demokratične države, ki so razvile urbano, sekularizirano in industrializirano stopnjo civilizacije; nasprotno pa se pojem kulture zelo zoži, če ga povezujemo z različnimi družbenimi skupinami, npr. z ateisti, homoseksualci, delavskim razredom itn., za katere so prav tako značilne skupne vrednote, navade itn. V obeh primerih gre za neetnično pojmovanje kulture kot civilizacije ali življenjskega sloga.

V našem primeru kulturo razumemo v etničnem pomenu, tj. kot skupek lastnosti, po katerih se etnične skupnosti razlikujejo med seboj. Če torej kulturo razlagamo kot neke vrste vsebino pojma etničnost, se nam takoj odpre vprašanje o njenih sestavinah. S tega vidika se zdi zanimiva razčlenitev kulture (po Tomalinu in Stempleskem, v: Čok, 1999: 51) na vedenjske vzorce (običaji, navade, oblačila, hrana, prosti čas), ideje (prepričanja/stališča, vrednote, institucije) ter proizvode (književnost, folklor, umetnost, glasba, (umetni) izdelki), ki jih razvrščata najvišje. V vsakdanjem govoru kulturo velikokrat razumemo le kot kulturo v ožjem smislu, kot t.i. proizvode v zgornjem primeru ali umetniško ustvarjalnost. Seveda pa je v primeru neke etnične/nacionalne kulture nujno treba opazovati vse tri ravni, čeprav kulturne razlike med različnimi etničnimi/narodnimi skupnostmi niso na vseh treh ravneh enake, pa tudi pomen posameznih sestavin za obstoj neke etnične/narodne skupnosti kot take je zelo različen.

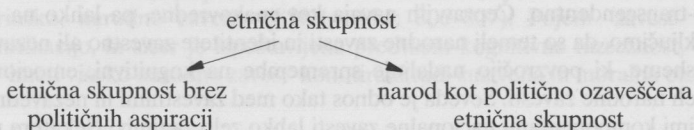
Fishman tu na prvem mestu izpostavlja jezik kot naravno in nujno sestavino fizične in kulturne kolektivne tradicije, ki je kot tak pomemben pokazatelj etnične avtentičnosti. To je po njegovem še najbolj značilno za evropske in sredozemske skupnosti (Fishman, 1989: 9–22). Kymlicka (1995: 17–19, 76–80) govori o t.i. 'societalni' kulturi (*societal culture*), ki omogoča posameznim članom, da najdejo smiselni način bivanja v družbi skozi vrsto dejavnosti na socialnem, vzgojno-izobraževalnem, verskem, rekreacijskem in gospodarskem področju, in to tako v zasebni kot javni sferi. Takšna kultura se lahko razvije na teritorialno omejenem prostoru in na osnovi skupnega jezika. To pa so značilnosti narodne skupnosti, kakršna se je razvila v procesu modernizacije (Gellner, v: Kymlicka, 1995: 76). Kymlicka trdi, da imajo sposobnost in motivacijo za ohranjanje lastne 'societalne' kulture le narodne skupnosti — ne glede na to, ali so to narodi v lastni državi ali avtohtone narodne manjšine — medtem ko priseljske manjšine predstavljajo le podskupine v okviru skupne kulture, ki jo oblikuje dominanten narod in ki jo priseljenci na neki način lahko obogatijo. Kymlickova 'societalna' kultura vsebuje tako skupen zgodovinski spomin in skupne vrednote kot tudi skupne institucije in družbene prakse. Kymlicka namreč dopolnjuje preveč abstraktno Dworkinovo definicijo kulture kot 'skupnega slovarja tradicij in konvencij' (v: Kymlicka, 1995: 76) s tem, da gre tu tudi za slovar vsakdanjega družbenega življenja, ki da mora pokriti vsa področja družbenega življenja. Vpliv kulture v družbenem življenju pa se lahko doseže le preko institucij, kot so šole, mediji, gospodarstvo, vlada itn., ali povedano drugače: tudi preko družbenih in političnih organizacij se kaže kultura neke skupnosti.² Po drugi strani pa institucije, katerih delovanje sloni na kulturi neke skupnosti, omogočajo njenim pripadnikom udeležbo v javnem življenju in s tem še povečujejo občutek pripadnosti neki skupnosti (Tamir, v: Kymlicka, 1993: 90). Pri tem Kymlicka opozarja, da 'societalna' kultura poleg tega, da nudi možnost izbire med različnimi načini delovanja, ki temeljijo na skupni zgodovinski tradiciji in družbenih konvencijah, ponuja tudi kriterije, s katerimi te načine ovrednotimo. Po Dworkinu (v: Kymlicka, 1995: 83) kultura ponuja očala, skozi katera lahko izkušnje ovrednotimo. Ta 'očala' so uporabna tudi, ko gre za medsebojno prepletanje različnih kultur in odločanje o tem, katere prvine neke druge kulture bomo sprejeli kot del lastne kulture. Kultura potemtakem ni statičen, pač pa nenehno spreminjajoč se pojav, ki se preoblikuje v interakciji z drugimi kulturami.

² Podobno tudi Jones (1999) ugotavlja, da družbene in politične organizacije kažejo skupno kulturno shemo.

Tudi nekaterim drugim avtorjem se kultura bolj kot skupek določenih lastnosti kaže kot neki orientacijski sistem, ki vpliva na posameznikovo individualno ravnanje in se kot taka neprestano spreminja (Hammerschmidt, 1999; Jones, 1999). Pri tem Jones ločuje biološko in družbeno plat kulture, čeprav pogrša teorijo, ki bi ustrezno povezala ta dva vidika; neka skupnost si namreč skozi skupinsko interakcijo ustvari t.i. 'kulturno shemo', ki se zasidra v posameznikovih možganih in se nato iz generacije v generacijo prenaša torej tudi na fiziološki osnovi. Medtem ko je ta 'kulturna shema' relativno statična (biološki vidik), pa nove družbene izkušnje posameznika in interkulturalna komunikacija to shemo nadgrajujejo in sčasoma tudi spreminjajo (družbeni vidik) (Jones, 1999). Prav gotovo je tudi od dinamike kulturnih sprememb neke skupnosti odvisno, kako se bo ta občutila drugačna od drugih skupnosti in ali se bo odrazila kot posebna etnična skupnost.

2.3 Narod

Če se zdaj vrnemo k pojmu etničnosti, lahko povzamemo, da je kot izraz kulturne dinamike značilna za vse skupnosti s skupno kulturno tradicijo, ki se v interakciji z drugimi skupnostmi občutijo drugačne. K tem skupnostim, ki jih torej lahko poimenujemo etnične skupnosti v širšem pomenu besede, sodijo seveda tudi narodi, ki niso 'nič drugega' kot »samozavestne etnične skupine« (Weber, v: Rizman, 1991a: 18) oz. »politično ozaveščene etnije« (Rizman, 1991a: 18). Bistvena razlika med etnično skupnostjo v ožjem pomenu in, lahko bi rekli, narodno etnično skupnostjo je namreč njun odnos do države (Eriksen, 1993; Kellas, 1991; Rizman, 1990, 1991a, 1995). Medtem ko etnične skupnosti nimajo političnih aspiracij, pa je za narod vedno značilen tudi politični izraz. Razmerje med pomeni teh dveh pojmov lahko pojasnimo s spodnjo skico:

Medtem ko tudi večina drugih avtorjev narod razume kot etnično skupnost, ki obvladuje državo in katere identiteta se izraža v uradni simboliki in pravni ureditvi (npr. Gellner, Smith), pa nekateri teoretiki narod (*nation*) razumejo predvsem kot državo, ki lahko nastane tudi neodvisno od etnične komponente (prim. Eriksen, 1993: 107). V slovenščini se v tem primeru velikokrat uporablja beseda nacija (npr. ameriška nacija). V našem izvajanju pa izraza nacija in nacionalno razumemo kot sinonima narodu in narodnemu.

Narode glede na razvoj ločimo na t.i. kulturne in politične narode. Zavest o združenosti in skupni pripadnosti se pri prvih opira na realno bivočje znake, kot so skupni jezik, ozemlje, zgodovina, običaji, vera itn., in je obstajala neodvisno od države. Politični narodi pa so nastali na osnovi ideje kolektivne in individualne samoodločbe hkrati s t.i. nacionalno državo (prim. Rizman, 1990, 1995).

Prav gotovo je pri obravnavi naroda, nacionalizma in nacionalne države potrebno upoštevati tako politične in ekonomske vidike, ki so v nekem določenem zgodovinskem obdobju sprožili pomembne kvalitativne premike v njihovem razvoju, kot tudi kulturne elemente, ki označujejo vsako etnično skupnost in katere vpliv na razvoj naroda sega daleč nazaj v zgodovino. Vendar pa, medtem ko je večina avtorjev pozorna le na politične, ekonomske in kulturne vidike naroda in nacionalizma, Anderson izpostavlja predvsem intenzivnost in vztrajnost nacionalne identitete in z njo povezanih čustev. Narod mu pomeni kontinuiteto razširjene družinske skupnosti iz ene v drugo generacijo. V času zatona religije se mu nacionalizem kaže kot 'sekularna preobrazba usode v kontinuiteto' oz. kot 'kulturni sistem z religioznimi potezami' (Anderson, v: Eriksen, 1993: 102). Kellas svoje delo o nacionalizmu in etničnosti sklene prav z mislijo, da bi moral biti glavni namen vseh teorij o nacionalizmu, pojasniti moč nacionalističnih čustev, zaradi katerih so ljudje

pripravljeni umirati za svoj narod (Kellas, 1991: 170–171). Tu se pojavi vprašanje etnične identitete, na katero je osredotočena tudi naša razprava.

2.4 Narodna pripadnost in narodna zavest

Na točki etnične identitete se sociološki in antropološki vidik srečuje s psihološkim, saj poleg družbe kot celote stopi v ospredje posameznik z lastnimi osebnostnimi potezami in vrednotami. S psihološkega vidika se nam etnična/narodna identiteta pokaže kot izrazito večplasten pojav. Tako Nečak Lük govori o tem, da etničnost lahko doseže globlje ali pa le površinske plasti zavesti in zavezanosti ter da je večplastna tako glede sestavin kot tudi glede na izkušnje posameznika. Pri tem avtorica omenja naslednje distinkcije sestavin etničnega: vrojena razsežnost : pridobljeni vidiki; stabilni : spreminjajoči se vidiki; bistveni, eksistenčni : kontrastni, površinski vidiki; racionalna : zunaj racionalna razsežnost (Nečak Lük, 1998: 23). Gayeva (v: Pertot, 1991: 43) s tem v zvezi govori o razvojnih stopnjah etnične identitete, od nezavedanja v predšolski dobi preko konfrontacije in egocentrizma do pojasnitve odnosov, internalizacije in integracije pri odraslih kot najvišje stopnje.

Po Musku (1994) narodnostna zavest in identiteta obsegata tako občutje različnosti kot občutje pripadnosti. Pri tem občutju pa gre za »zavestne, še bolj pa zgodaj pridobljene in zato nezavedne kognitivne sheme, ki v posameznikovi samopodobi (njegovem »jazu«) povezujejo njega samega z bistvenimi potezami narodnostne skupine: z jezikom, kulturo, zgodovino, geografskim položajem, državnostjo, etnično in nacionalno pripadnostjo družine in ožjega sorodstva ter drugimi. /.../ Posameznik se identificira s svojo nacionalno skupnostjo in se spoznavno, emocionalno in tudi moralno veže nanjo« (Musek, 1994, 22). Narodnostno zavest in identiteto torej tvorijo kognitivna, emocionalna in moralna komponenta, ki jim Musek dodaja še socialno, motivacijsko in metafizično-transcendentno. Čeprav jih navaja kot enakovredne, pa lahko na osnovi njegovega izvajanja zaključimo, da so temelj narodne zavesti in identitete zavestno ali nezavedno oblikovane kognitivne sheme, ki povzročijo nadaljnje spremembe na kognitivni, emocionalni, moralni in drugih ravneh narodne zavesti. Seveda je odnos tako med zavestnimi in nezavednimi prviniami kot med različnimi komponentami nacionalne zavesti lahko zelo zanimiv. Nekatere nezavedne prvine so pridobljene bodisi zelo zgodaj bodisi — npr. nekateri narodnostni stereotipi³ — kasneje prav tako v procesih nezavednega socialnega učenja. Odrasel in zrel človek pa nujno tudi zavestno presoja svojo narodnostno pripadnost in vsaj delno tudi zavestno oblikuje svojo narodno zavest in identiteto. Zavestne prvine narodne zavesti so izjemno pomembne zato, ker jih danes štejemo za nujno sestavino modernega pojmovanja narodne zavesti in identitete. Zavestna in svobodna opredelitev narodne pripadnosti je torej v očeh sodobnega sveta nujna in spoštovanja vredna sestavina narodne identitete posameznika (Musek, 1994: 20–23; Musek, 1999: 139).

S tega vidika lahko narodno zavest pojmuje kot eno od osnovnih stališč vsakega posameznika, ki se manifestira v nizu stališč. Čeprav spadajo stališča v sfero kognicij ter se njihovi elementi in medsebojna razmerja kažejo kot posebna kognitivna struktura, vsako stališče predstavlja integracijo treh osnovnih duševnih funkcij: kognitivne, emotivne, dinamične/aktivnostne komponente. Med temi dimenzijami obstaja tesna povezanost, tako da jih lahko ločimo pojmovno, ne pa realno. Od samih stališč in razmer, v katerih se pojavljajo, je odvisno, katera dimenzija bo bolj poudarjena.⁴

Večdimenzionalnost pojma etnična identiteta izpričuje tudi cela vrsta temu sorodnih pojmov (etnična/narodna pripadnost, identiteta, narodnost, državljanstvo, narodna zavest, lojalnost državi, privrženost/zavezanost etnični/narodni skupnosti, patriotizem ipd.). Seveda gre tu tudi za različne možnosti, ki jih na področju obravnavane terminologije ponuja neki jezik. V slovenščini so pomenske razlike med zgoraj navedenimi izrazi večkrat zabrisane (tako v vsakdanjem govoru kot

³ Podrobneje o etničnih predsodkih in stereotipih v Nastran Ule, 1994: 76, 101–104; Musek, 1994: 25–26.

⁴ Za podrobnejši opis treh komponent stališč glej Nastran Ule, 1994: 73–80.

tudi v strokovnem in znanstvenem jeziku), čeprav že sami pojmi odkrivajo široko paletu sestavin etničnega na različnih stopnjah pa tudi različen pogled nanje:

- **Pripadnost** — »dejstvo, da kdo, kaj pripada čemu: pripadnost ozemlja naši državi / javno izražati svojo narodno pripadnost; pripadnost k delavskemu razredu / jezikovna, politična, verska pripadnost / pripadnost fevdalnemu gospodu« (SSKJ, 1985: 162); pripadati — »biti določen, namenjen komu po določenih pravilih (...), biti vključen v kako skupnost« (SSKJ, 1985: 161–162). Izraz 'pripadnost' kaže torej na vrojeno, biološko razsežnost, ki ne vključuje zavedanja, in sam po sebi torej ne izraža aktivnega razmerja posameznika do neke etnične/narodne skupnosti, ki ji pripada. Pomen pasivnosti potrjuje tudi glagol 'pripadati', ki izraža stanje, ne dejanja.
- **Identiteta** — »skladnost, ujemanje podatkov z resničnimi dejstvi, znaki, istovetnost: dokazal je svojo identiteto« (SSKJ, 1975: 12); identificirati — »imeti, šteti za identično; istovetiti, enačiti« (SSKJ, 1975: 11). V filozofiji je istovetnost »popolno ujemanje nečesa s samim seboj«, v socialni psihologiji pa »spontano in kompleksno prevzemanje vedenja od vzora ali modela, s katerim je posameznik čustveno povezan« (Družboslovje, 1979: 123, 112). Ravnik govori o identiteti kot o psihološkem in etnološkem pojmu. Človek jih ima lahko več, so dejavne in trpne, saj se človek istoveti sam (področje psihologije), identificirajo pa ga tudi drugi (področje etnologije). Identiteto razume kot povezanost, pripadnost in istovetenje ljudi s predmeti in pojavi, ki sestavljajo njihovo kulturo in način življenja ter s človeško skupnostjo, v kateri živijo (Ravnik, 1997: 237–238). Že sam glagol 'identificirati', za razliko od glagola 'pripadati', izraža dejanje, aktivnejši odnos posameznika do npr. etnične/narodne skupnosti, s katero se identificira, lahko zasledimo tudi pri večini navedenih definicij.
- **Zavest** — »zavedanje o svoji pripadnosti čemu: imeti delavsko, razredno, stanovsko zavest; buditi domovinsko, narodno zavest« (SSKJ, 1991: 806–807). Pojem 'zavest' izraža torej zavestno identifikacijo, in sicer je izpostavljena predvsem kognitivna razsežnost, čeprav sta v besedni zvezi 'imeti visoko narodno zavest' konotirani tudi čustvena in moralna oz. aktivnostna sestavina.
- **Ponos** — »občutek velike etične, moralne vrednosti: (...) prebuditi narodni ponos« (SSKJ, 1986: 817).
- **Patriotizem** — »ljubezen do domovine, naroda, države; **rodoljubje, domoljubje**« (SSKJ, 1986: 547).
- **Zanos** — »močna čustvena vznemirjenost zaradi zelo pozitivnega odnosa do česa: (...) domovinski zanos (SSKJ, 1991: 714).
- **Zavezanost**, zavezati se — »z določeno odločitvijo, ravnanjem se narediti vezanega na kaj« (SSKJ, 1991: 808, 809).
- **Privrženost** — »zelo pozitiven odnos do koga, zlasti zaradi njegovih idej nazoru (...) // zelo pozitiven odnos do česa, zavzemanje za kaj sploh: (...) privrženost tradiciji« (SSKJ, 1985: 216, 217).
- **Državljanstvo** — »pravna pripadnost določeni državi« (SSKJ, 1987: 520).
- **Lojalnost** — »(zgolj) izpolnjevanje državljanskih obveznosti, zakonov zaradi dolžnosti: (...) zanesti se na lojalnost državljanov / narodna manjšina se je z vso lojalnostjo vključila v življenje države« (SSKJ, 1975: 633). Pri lojalnosti gre potemtakem predvsem za sociološki vidik.

Že sami izrazi kažejo na določeno stopnjevanje v odnosu do lastne etnične/narodne skupnosti; od pasivnega do aktivnega in od racionalnega do emocionalnega in aktivnostnega odnosa. Če poskušamo pojme kategorizirati, lahko pojma **etnična/narodna pripadnost in identiteta** — kljub nekaterim razločkom — razumemo kot sinonima, ki izražata lastnost posameznika, da pripada neki etnični/narodni skupnosti, pa naj se pripadnosti zaveda ali ne. To lastnost si lahko pripiše sam, lahko mu jo pripišejo drugi; etnična identiteta obstaja ne glede na posameznikovo zavestno odločitev ali pa šele tedaj, ko do take opredelitve pride. Vsekakor se nam etnična identiteta kaže kot stanje, pri čemer gre torej za trpen odnos med njo (etnično identiteto) in njegovim nosilcem

(posameznikom). Kot sopomenko tema izrazoma razumemo tudi pojem **narodnost**, ki ga uporabljamo le v tem pomenu in ne v pomenu, kakršnega je izraz pridobil v polpretekli zgodovini predvsem v socialističnih deželah, ko je pomenil etnične manjšine, ki so imele samo kulturne, ne pa političnih aspiracij.

Če termini etnična/narodna pripadnost/identiteta oz. narodnost izražajo 'zgolj' lastnost posameznika, pa na zavestno in svobodno opredelitev za neko nacionalno pripadnost kaže eksplicitno šele pojem **narodna zavest**. Kljub temu, da zavest na osnovi predstavljenih teoretskih pogledov lahko razumemo kot zavestno ali nezavedno oblikovano kognitivno shemo, ki povzroča nadaljnje spremembe na vseh ravneh narodne zavesti, pa sam izraz 'zavest' implicira predvsem zavestno plast pojava. To in pa dejstvo, da se ta izraz uporablja le v zvezi 'narodna zavest', ne pa 'etnična zavest', kar potrjuje tezo, da obstaja v sferi zavestnega tisti kvalitativni preskok med etnično skupnostjo v ožjem pomenu besede in narodno skupnostjo, nas je navedlo na to, da govorimo o narodni zavesti, ko govorimo o dejavnem odnosu posameznika — v nasprotju s trpnim — do lastne narodne identitete in naroda, ki mu pripada.

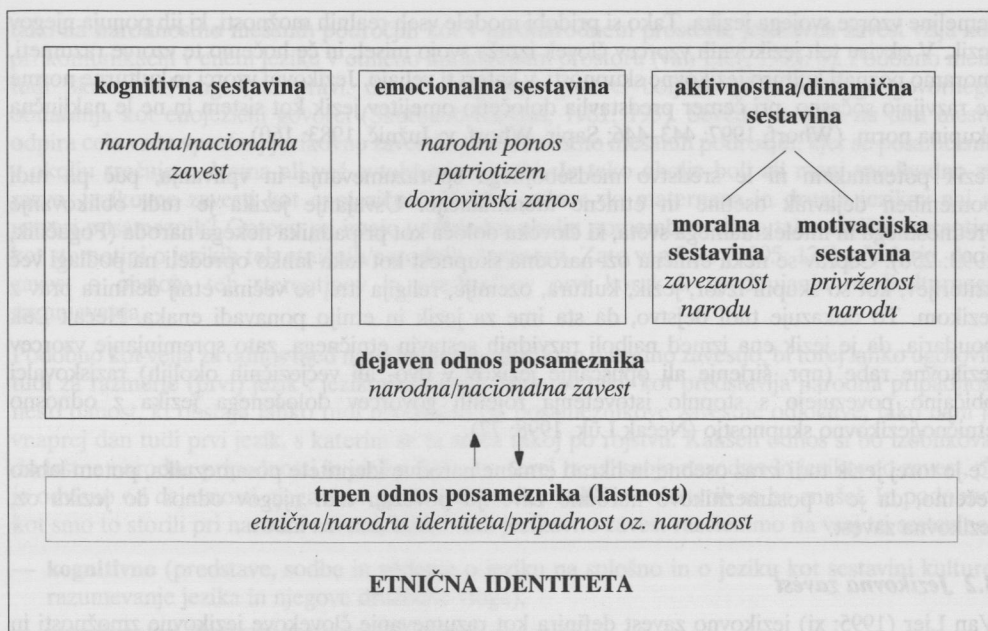
V enakem razmerju, kot je etnična/narodna pripadnost oz. identiteta do etnične/narodne skupnosti, je tudi **državljanstvo** do države: pri prvi gre za identifikacijo z etnično/narodno skupnostjo — ne glede na to, ali je ta skupnost državotvorna ali ne — pri drugem pa za identifikacijo z državo. In podobno kot je narodna zavest nadgradnja etnične oz. narodne pripadnosti, je nadgradnja državljanstvu **lojalnost državi**, ki vključuje dejaven odnos posameznika do nje.

Če izraz zavest kaže — razen na zavestnost pojava — predvsem na spoznavne prvine, pa se pri zadnjih zgoraj navedenih pojmi (**narodni ponos, patriotizem, domovinski zanos, zavezanost, privrženost narodu**), ki izražajo predvsem občutja in čustva, ki jih posameznik goji do lastne narodne skupnosti, kognitivna sfera vse bolj prepleta z emocionalno in aktivnostno. Tudi Musek kot pomembni prvini patriotizma in patriotske vrednostne usmerjenosti omenja predvsem emocionalno in moralno komponento narodne zavesti (Musek, 1994: 23). Tako lahko, upoštevajoč vse tri osnovne duševne funkcije, govorimo o naslednjih sestavinah narodne zavesti:

- **kognitivni** (misli, predstave, sodbe in ocene o lastni narodni pripadnosti, o značilnostih naroda in njegovih pripadnikov ter o nacionalnih atributih),
- **emocionalni** (čustvena naravnost in čustveni ter vrednostni odnos do lastne narodne pripadnosti, do naroda, njegovih pripadnikov in nacionalnih atributov),
- **aktivnostni/dinamični** (težnja ali dispozicija posameznika, da je v zvezi z lastno narodno pripadnostjo, narodom in njegovimi pripadniki ter nacionalnimi atributi dejaven, bodisi da podpre pojave, do katerih ima pozitivna stališča, bodisi da prepreči tiste, do katerih ima negativna stališča), ki se deli na **motivacijsko** (posameznik je dejaven iz lastnih potreb, teženj in želja) in **moralno** (posameznik je dejaven zaradi občutja odgovornosti in dolžnosti v odnosu do lastnega naroda).

Kot nadpomenko različnim vidikom odnosa med posameznikom in lastno etnično/narodno skupnostjo (pripadnost etnični skupnosti brez političnih aspiracij oz. narodni skupnosti, trpni/dejavni odnos, zavestne/nezavedne plasti, upoštevanje treh osnovnih duševnih funkcij) pa uporabljamo pojem etnična identiteta, saj so prav v izrazu 'identiteta' in glagolu iz istega korena 'identificirati' zajeti zavestne in nezavedne prvine in tudi trpni in dejavni odnos. Naše razumevanje **etnične identitete v širšem pomenu besede** bi s psihološkega zornega kota na podlagi vseh dosedanjih ugotovitev lahko pojasnili s sledečo skico:⁵

⁵ Prim. Muskovo razčlenitev nacionalne identitete, pri kateri zasledimo tudi socialne sestavine (občutja pripadnosti) in metafizično-transcendentne vidike (občutje višjega poslanstva naroda, občutje nacionalnega duha, ki presega fizične prvine nacionalnosti) (1999: 139). V naši razlagi je socialni vidik upoštevan na nižji, trpni ravni identitete, ni pa vključen duhovni vidik, ki se pojavlja le v določenih zgodovinskih obdobjih.

3 Jezik in jezikovna zavest

3.1 Jezik kot sestavina kulture

Ob razčlenjevanju pojma kultura smo omenili jezik kot naravno in nujno sestavino kulture neke etnične/narodne skupnosti. Odnos med jezikom in kulturo pa je seveda še bolj kompleksen, zato mu bomo na tem mestu posvetili več pozornosti.

Levi - Strauss (v: Južnič, 1983: 152) govori o trivrstni soodnosnosti med jezikom in kulturo, pri čemer je jezik proizvod kulture, njen sestavni del in pogoj zanjo. Kot proizvod kulture jezik odraža splošno kulturo tistih, ki ga govorijo. Kot del kulture predstavlja izjemno pomemben element, saj ni njen pasivni ali morda avtomatični del, pač pa pomeni jezik način kulturnega vedenja. Poleg tega o vlogi jezika v neki kulturi odloča, kako ta kultura jezik vrednoti. Kulture se namreč razlikujejo glede na vrednotenje jezika; v nekaterih kulturah bolj cenijo gostobesednost in leporečje kot v drugih, ponekod predstavlja jezik večjo vrednoto kot drugod.⁶ Jezik je pogoj kulture, saj je z jezikom omogočeno uresničevanje bistvene narave kulture, to je po Južniku t.i. kumulativnost kulture. Gre za kopičenje, množenje, prevzemanje, prenašanje kulture s komunikacijo iz generacije v generacijo, mehanizem te komunikacije pa je jezik. Zato vsak jezik odraža neko kulturo; v jeziku se izpričujejo vrednote, ideologija, svetovni nazor, odnos do življenja idr., značilni za neko kulturo (Južnič, 1983: 151-153).

Če gremo še dlje, jezik ne le omogoča nastanek in razvoj kulture, pač pa to po svoje determinira. Južnič govori o t.i. jezikovnem modeliranju stvarnosti, saj vsak jezikovni sistem v določeni meri določa percepcijo sveta, okolja, v katerem je človeku dano živeti. Ljudje slišimo in vidimo znotraj jezikovnega sistema, ki nam je bil tako rekoč vsiljen v procesih socializacije in inkulturacije (Južnič, 1983: 155-156). Po Sapir-Whorfovi teoriji o t.i. jezikovnih vzorcih je človekov idejni svet tesno naslonjen na jezikovno strukturo. Sapir pravi, da je 'resnični svet' nezavedno zgrajen na jezikovnih navadah neke skupnosti. Človek namreč v procesu inkulturacije in socializacije ponotranji

⁶ O pomenu, ki ga ima jezik v slovenski kulturi, glej v nadaljevanju!

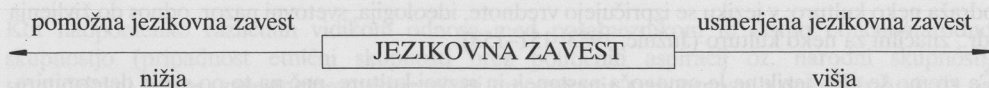
temeljne vzorce svojega jezika. Tako si pridobi modele vseh realnih možnosti, ki jih ponuja njegov jezik. V okviru teh jezikovnih vzorcev človek izraža svojo misel; in če hočemo te vzorce razumeti, moramo poznati kulturo jezikovne skupnosti, v kateri ti veljajo. Jezikovni vzorci in kulturne norme se razvijajo sočasno, pri čemer predstavlja določeno omejitvev jezik kot sistem in ne le naključna skupina norm (Whorf, 1997: 443–446; Sapir, Whorf, v: Južnič, 1983: 160).

Jezik potemtakem ni le sredstvo medsebojnega sporazumevanja in vplivanja, pač pa tudi pomemben dejavnik osebne in etnične identifikacije. Usvajanje jezika je tudi oblikovanje vrednostnega in intelektualnega sveta, ki človeka določa kot pripadnika nekega naroda (Pogačnik, 1993: 256). Čeprav se neka etnična oz. narodna skupnost kot taka lahko opredeli na podlagi več kriterijev, kot so skupni izvor, jezik, kultura, ozemlje, religija itn., se večina etnij definira prav z jezikom. To dokazuje tudi dejstvo, da sta ime za jezik in etnijo ponavadi enaka. Nečak Lük poudarja, da je jezik ena izmed najbolj razvidnih sestavin etničnega, zato spreminjanje vzorcev jezikovne rabe (npr. širjenje ali opuščanje jezikov v dvo- ali večjezičnih okoljih) raziskovalci običajno povezujejo s stopnjo istovetenja rojenih govorcev določenega jezika z odnosno etnično/jezikovno skupnostjo (Nečak Lük, 1998: 77).

Če je torej jezik tudi izraz osebne in hkrati etnične/narodne identitete posameznika, potem lahko rečemo, da je s posameznikovo narodno zavestjo povezan tudi njegov odnos do jezika oz. jezikovna zavest.

3.2 Jezikovna zavest

Van Lier (1995: xi) jezikovno zavest definira kot razumevanje človekove jezikovne zmožnosti in njene vloge v razmišljanju, pri učenju in v družbenem življenju, hkrati pa mu jezikovna zavest pomeni tudi zavedanje moči in nadzora, ki nam ju jezik omogoča, in zavedanje o zapletenem razmerju med jezikom in kulturo. Polanyi (v: van Lier, 1995) ločuje t.i. pomožno jezikovno zavest (*subsidiary awareness*) in t.i. usmerjeno zavest (*focal awareness*); prva omogoča neposredno sprejemanje pomena sporočila (t.i. transparentnost jezika — *transparency of language*), ne da bi se zaustavljali ob jeziku kot sredstvu tega prenosa, druga pa zaustavlja sprejem pomena, zato da iz takega ali drugačnega razloga lahko opazujemo izrazno sredstvo. Polanyi to razlikovanje jezikovne zavesti primerja z zavestjo, ki jo ima o svojem početju kolesar. Ta pri vožnji gleda naprej, opazuje okoličo, druge udeležence v prometu, tehniko vožnje uravnava s pomožno zavestjo; upravljanja kolesa se zave šele v posebnih okoliščinah, npr. če je še neizkušen kolesar, če je slaba cesta, če ima slabo pritrjeno kolo ali pa če ga pri vožnji ovira hčerka, ki sedi pred njim na kolesu. Tako tudi pri jezikovnem sporočanju v posebnih okoliščinah oz. za posebne namene usmerimo zavest (usmerjena zavest!) na kod sporočanja, tj. jezik (Polanyi, v: van Lier, 1995: 2–4). Seveda se ljudje razlikujemo glede na višino praga med pomožno in usmerjeno jezikovno zavestjo, to pomeni, da se pri nekaterih usmerjena jezikovna zavest aktivira prej, pri drugih kasneje. Povedano drugače, ljudje imamo večjo ali manjšo jezikovno zavest, če pod visoko jezikovno zavestjo razumemo usmerjeno zavest, pod nizko jezikovno zavestjo pa pomožno.

Vzrokov za to je več: na eni strani so osebnostne lastnosti, pri čemer imajo pomembno vlogo poklic, ki je lahko bolj ali manj povezan z jezikom kot sredstvom sporočanja, vzgoja, izobrazba itn., na drugi pa so okoliščine, ki vplivajo, da se omenjeni prag zvišuje oz. znižuje pri posamezniku samem. Tako se lahko jezikovna zavest posameznika in celotne skupnosti poveča, ko se v določenem zgodovinskem trenutku neki jezik začne čutiti ogroženo od drugih, npr. ob okupaciji, tujih nacionalnih pritiskih, povezovanju v multikulturne združbe itn. Poleg tega van Lier predvideva, da je zaradi tesnejše povezave med jezikom in kulturo pri medkulturni komunikaciji,

tako na narodnostno mešanih področjih kot v mednarodnem prostoru, jezikovna zavest višja kot pri komunikaciji v enem jeziku v etnično homogenem prostoru (van Lier, 1995: 6). Podobno meni tudi Skutnabb-Kangas, ki pravi, da se dvojezični govorci bolj zavedajo lastnega govornega obnašanja kot enojezični govorci (Skutnabb-Kangas, 1981: 195). Seveda se nam na tem mestu odpira cela vrsta vprašanj jezikovne zavesti na narodnostno mešanih področjih, kjer se posameznik v okolju srečuje z dvema ali več avtohtonimi jeziki. Je tako okolje bolj ali manj spodbudno za razvoj jezikovne zavesti kot enojezično? Kakšen odnos do materne in drugih jezikov naj si ustvari posameznik? Gotovo pa imajo v takšnem okolju pomembno vlogo tako etnični stereotipi kot stereotipi o jezikih teh etničnih/narodnih skupnosti. Zato van Lier (1995: 136) poudarja, da je zavest o obstoju teh stereotipov in predsodkov prvi korak k spodbujanju medkulturnega razumevanja.

Podobno kot velja za odnos med narodno pripadnostjo in narodno zavestjo, bi torej lahko ugotovili tudi za razmerje (prvi) jezik : jezikovna zavest. Namreč tako kot predstavlja narodna pripadnost neko danost, ki obstaja lahko tudi neodvisno od posameznikove zavestne odločitve, tako nam je vnaprej dan tudi prvi jezik, s katerim se ta sreča takoj po rojstvu. Kakšen odnos si bo izoblikoval do lastne narodne pripadnosti in jezika, kako bo torej razvil svojo narodno in jezikovno zavest, pa je odvisno od dejavnosti njega samega in družbenih okoliščin, v katerih se bo znašel. In podobno, kot smo to storili pri narodni zavesti, lahko tudi jezikovno zavest razčlenimo na vsaj tri sestavine:

- **kognitivno** (predstave, sodbe in vedenje o jeziku na splošno in o jeziku kot sestavini kulture, razumevanje jezika in njegove družbene vloge),
- **emocionalno** (čustveni in vrednostni odnos do jezika),
- **aktivnostno/dinamično** (odnos do jezika med samo jezikovno rabo, ki se kaže npr. v pozornosti, ki jo posvečamo okoliščinam primernemu ali neprimernemu sporočanju, in našem ustreznem odzivu).

4 Razmerje med narodno in jezikovno zavestjo s posebnim ozirom na Slovence

Ugotovili smo torej, da je jezikovna zavest do jezika v podobnem razmerju, kot je narodna zavest do narodne pripadnosti. Medsebojna odvisnost narodne in jezikovne zavesti pa temelji na pomenu jezika, ki jo ta kot sestavina kulture ima pri oblikovanju etnične identitete nekega naroda.⁷ Če je namreč jezik neobhodni gradnik nacionalne identitete, kar pomeni, da nekdo pripada neki narodni skupnosti, le če govori jezik te skupnosti, lahko pričakujemo, da bo jezikovna zavest pripadnikov te skupnosti tesno povezana z narodno zavestjo oz. da jo lahko imamo za njen sestavni del.

To prav gotovo velja za slovenski narod, ki se je kot tak izoblikoval predvsem po zaslugi jezikovne samobitnosti.⁸ Slovenski jezik in nacionalna identiteta sta po Ponižu dve povezani in nerazdružljivi znamenji naše zgodovinske navzočnosti (Poniž, 1996: 131). Pogorelec pa poudarja, da je zato slovenski jezik imel in ima še danes pomembno simbolno vlogo (Pogorelec, 1993: 260).

Poniž v zvezi s slovensko jezikovno zavestjo pravi:

»Zavest o slovenščini je zavest o vsem, kar je v tem jeziku nastalo in se ohranilo kot naša civilizacijska dediščina / .../«

⁷ Musek (1999: 139–140) govori o nacionalnih atributih, ki oblikujejo nacionalno identiteto (npr. jezikovnih, rodovnih, zgodovinskih, športnih idr.).

⁸ Jezik kot nacionalni atribut pa izgublja pomen pri nekaterih skupinah slovenskih izseljencev oziroma njihovih potomcih, ki se kljub temu, da ne govorijo več slovenskega jezika, opredeljujejo za Slovence, vendar pa se tudi ti velikokrat zavedajo pomena, ki ga ima slovenski jezik za slovensko nacionalno identiteto (prim. Šabec, 1995).

in dalje

»/ .../ če se širi zavest, da je jezik brez posebne vrednosti, da je tudi sama nacionalna identiteta vrednota, ki nima posebnega smisla, saj vodi v nacionalizem, nacionalizem pa je tako ali tako prikrita oblika fašizma, potem je jasno, da tako prepričanje ne bo načelo samo 'nacionalne', pač pa tudi 'funkcionalno' snov jezika. Jezik, ki nikogar ne zastopa, je pač take vrste jezik, ki ga lahko uporabljam, kakor vem in znam; če ga pačim in zlorabljam, samo dokazujem, da nisem zadržan nacionalist (torej fašist), ki misli, da je jezik svetinja.« (Poniž, 1996: 129.)

Pogorelec opozarja, da se je v preteklosti pri Slovencih prav zaradi privzdignjenosti, 'svetosti' jezika razvilo posebno, kar dogmatsko pojmovanje tako imenovane jezikovne pravilnosti. Posledica takšnega pojmovanja ni bila višja knjižnojezikovna kultura, temveč na eni strani strah — posameznik je glede obvladovanja jezika negotov — na drugi pa brezbriznost do jezika in jezikovne kulture. Ta dvojen odnos se kaže tudi v načelnem razmerju nekaterih Slovencev do svojega jezika, v zavesti o njegovem pomenu v slovenskem narodovem življenju: na eni strani so tisti, ki današnje stanje ocenjujejo z nespremenjenimi, purističnimi merili iz polpreteklega izročila, na drugi pa so taki, ki slovenskemu jeziku ne pripisujejo nikakršnega pomena v družbenem življenju slovenskega naroda in ki trmasto vztrajajo pri govorni in pisni jezikovni nekulturi, ki lahko zlahka postane prostor za preveličevanje tujega. So pa tudi taki, ki pojmujejo slovenski jezik iz današnjih izhodišč in upoštevajo njegovo novo veljavo državnega jezika. Prav v tem novem bivanjskem položaju slovenskega jezika vidi Pogorelec novo svobodo za jezikovno (kulturno) ustvarjalnost slovenskega naroda. Slovenskemu jeziku ni več potrebno biti povzdignjen med simbole boja za svobodo, pač pa je »predvsem sporočanjso izrazilo naših misli, videnja sveta in izkušenj ter zakladnica narodovega duha« (Pogorelec, 1993: 259–269).

Poleg novega položaja slovenskega naroda in jezika v nacionalni državi pa smo pričali tudi sodobnim integracijskim procesom, v katerih bo prišlo do premika etnične identitete. Če je namreč za obstoj nekega naroda v nacionalni državi doslej zadostovala le zavestna ali nezavedna identifikacija posameznikov z lastnim narodom, pa bo v novih razmerah vse bolj pomembna dejavna raven etnične identitete, tj. narodna zavest z vsemi svojimi komponentami. Seveda tu ne gre za skrajne sestavine narodne zavesti, kakršno je npr. bilo romantično občutje višjega poslanstva naroda, pač pa za zavestno izoblikovan odnos do lastnega naroda in lastne pripadnosti (ter istočasno do pripadnikov drugih narodnosti). Le na tej osnovi neki narod oz. vsak od njegovih pripadnikov pridobi zdravo mero nacionalne samozavesti, s katero lahko stopa neobremenjeno v stik z drugimi narodi, zavedajoč se lastne kulturne, politične, gospodarske itn. identitete. In če lahko pri Slovencih (kot tudi pri številnih drugih narodih) govorimo o tem, da je jezikovna zavest sestavni del nacionalne zavesti, potem bi morali Slovenci izkoristiti novi položaj jezika in oblikovati ne puristični ne brezbrizni in ne malomarni odnos, pač pa neko elementarno občutljivost za jezik,⁹ tj. tako jezikovno zavest, ki ne bo delovala šele ob občutku ogroženosti, pač pa tudi ob opazovanju vsakdanje jezikovne rabe v normalnih okoliščinah. Tako bomo slovenski jezik občutili kot prostor za lastno jezikovno ustvarjalnost in s tem kot možnost za razvijanje tako lastne kot narodove samozavesti. Seveda pa naj bi sposobnost aktiviranja jezikovne in narodne zavesti v trenutkih ogroženosti Slovenci ohranili, če bi ob sedanjih evropskih in svetovnih združevalnih procesih to bilo potrebno. Nadejati pa se gre, da se bomo Slovenci s pravo mero narodne in jezikovne (samo)zavesti znali takim situacijam pravočasno izogniti.

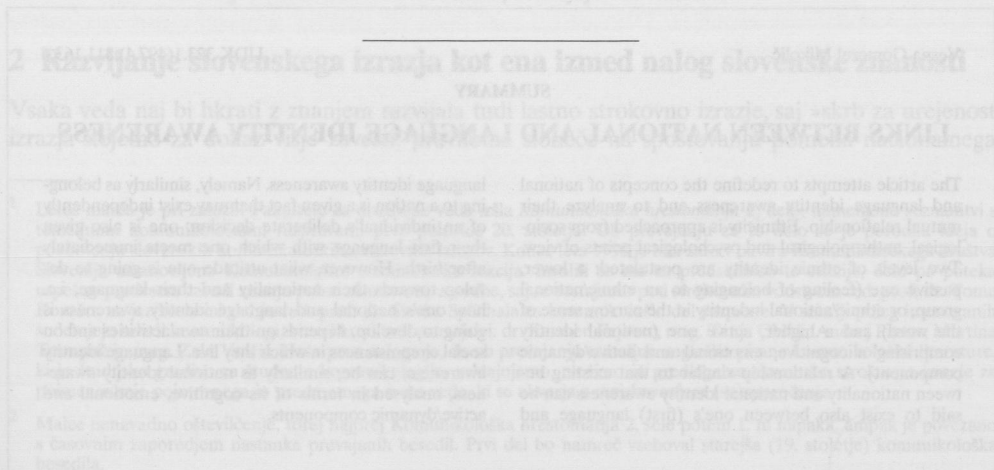
⁹ Prim. tudi pojem jezikovno mišljenje (Pogorelec, 1993: 267).

Literatura

- Coupland, N., A. Jaworski (ur.) (1997). *Sociolinguistics. A Reader and Coursebook*. London: Macmillan Press Ltd. New York: St. Martin's Press, Inc.
- Čok, L. idr. (1999). *Učenje in poučevanje tujega jezika*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Koper: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.
- Družboslovje (1979). *Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana.
- Dular, J. (1998). Pravna ureditev položaja slovenskega jezika kot državnega jezika (zakon o rabi slovenščine, državni urad za jezik). Poročilo o okrogli mizi. V: *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 8*. Janko Kersnik in njegov čas. Strokovno posvetovanje slavistov v Kranju, 2.–4. oktober 1997. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Eriksen, H. T. (1993). *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. London: Boulder, Colorado, Pluto Press.
- Fishman, J. A. (1972). *The sociology of Language*. Rowley, MA: Newbury House Publishers. 8.
- Fishman, J. A. (1989). *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gantar, A. (1989). *Zavest o slovenskem jeziku in jezikovna kultura Slovencev*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Gomezeli Mikolič, V. (1998): *Koprske družbene organizacije kot odraz strukture odnosov med pripadniki različnih etničnih skupnosti*. Annales, VIII, 12. Koper, 39–52.
- Gumperz, J. J., Hymes, D. (ur.) (1972). *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*. New York: Holt, Reinhart, Winston.
- Gurr, T. R. idr. (1993). *Minorities at Risk*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.
- Hammerschmidt, A. (1999). What kind of awareness? Understanding as Orientational practice. Predavanje na mednarodni konferenci S.I.E.T.A.R. Europa, 9th Annual Congress, 24.–27. 2. 1999, Trst (IT).
- Jenkins, R. (1997). *Rethinking ethnicity*. London: Thousand Oaks. New Delhi: SAGE Publications.
- Jones, J. (1999). The location of the cultural: How we got where we are, and where we need to go. Predavanje na mednarodni konferenci S.I.E.T.A.R. Europa, 9th Annual Congress, 24.–27. 2. 1999, Trst (IT).
- Jurić-Pahor, M. (1998). K etno-nacionalni identiteti koroških in tržaških Slovencev. Annales, VIII, 12. Koper, 15–30.
- Južnič, S. (1983). *Lingvistična antropologija*. Ljubljana: FSPN, Dopisna delavska univerza Univerzum.
- Južnič, S. (1993). *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kaučič Baša, M. (1993). Jezik okolja in jezik šole: Jezikovna politika v Italiji. V: Štrukelj, I. (ur.): *Jezik tako in drugače*. Zbornik. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje.
- Kellas, J. G. (1991). *The Politics of Nationalism and Ethnicity*. London: Macmillan Press Ltd.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship*. Oxford: Clarendon Press.

- Lee Whorf, B. (1997). The Relation of Habitual Thought and Behavior to language. V: Coupland, N., A. Jaworski (ur.): *Sociolinguistics A Reader and Coursebook*. London: Macmillan Press Ltd.. New York: St. Martin's Press, Inc, 443–463.
- Lier, L. van (1995). *Introducing Language Awareness*. London, New York etc.: Penguin Group.
- Makarovič, J. (1997). Slovenska identiteta kot meja in kot razlika. V: *Traditiones* 26. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Ljubljana, 163–171.
- Milner, A. (1994). *Contemporary Cultural Theory*. London: UCL Press.
- Moritsch, A. (1996). Narodna identiteta — nujnost ali anahronizem? V: Nečak, D. (ur.): *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas. HISTORIA*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino.
- Muršič, R. (1997). »Razkritej krinke«: O lokalno-globalnih identifikacijah. V: *Traditiones* 26. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Ljubljana, 223–236.
- Musek, J. (1994). Psihološki portret Slovencev. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Musek, J. (1999). Evropa in bikci. *Anthropos*, 31, 4–6. Ljubljana, 135–141.
- Nastran Ule, M. (1994). Temelji socialne psihologije. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Nečak-Lük, A. (1996). Jezik kot kazalec stanja medetničnih odnosov. V: *Razprave in gradivo* 31. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 11–24.
- Nečak-Lük, A. (1996). Jezikovna identiteta in jezikovno načrtovanje pri Slovencih. V: Nečak, D. (ur.): *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas. HISTORIA*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino.
- Nečak-Lük, A. (1997). Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. Predstavitev projekta. V: *Traditiones* 26. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Ljubljana, 187–202.
- Nečak-Lük, A. s sod. (1998). Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. Izsledki projekta. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Pertot, S. (1991). Tostran meje. Vzgoja in izobraževanje v večjezičnem okolju. Trst: IRRSAE Furlanija-Juljska krajina.
- Pogačnik, J. (1993). Kriza jezika je kriza identitete. *Sodobnost*. Ljubljana, 256–258.
- Pogorelec, B. (1979). Slovenski jezik: jezikovna politika in praksa. V: *XV. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana, 61–62.
- Pogorelec, B. (ur.) (1983). *Slovenščina v javnosti. Posvetovanje o slovenskem jeziku*, Portorož, 14. – 15. maja 1979. Ljubljana: RK SZDL Slovenije, Slavistično društvo Slovenije.
- Pogorelec, B. (1993). Jezikovna politika in jezikovno načrtovanje pri Slovencih — zgodovina in sodobni vidiki. V: Štrukelj, I. (ur.) (1993): *Jezik tako in drugače*. Zbornik. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 2–17.
- Pogorelec, B. (1993). Kaj storiti? *Sodobnost*. Ljubljana, 259–269.
- Poniž, D. (1996). Slovenski jezik in narodna identiteta. V: *Slovenija v novi Evropi*. Zbornik. Celje: Mohorjeva družba, 115–132.
- Ravnik, M. (1997). Pretigran kulturni razvoj iz roda v rod in težave z identiteto. V: *Traditiones* 26. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Ljubljana, 237–245.
- Rizman, R. (1990). Nacionalna država kot sociološki problem. *Družboslovne razprave*, 7/9. Ljubljana, 82–91.

- Rizman, R. (1991a). Teoretske strategije v študijah etnonacionalizma. V: Rizman, R. (ur.): Študije o etnonacionalizmu. Zbornik. Krt 79. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije, 15–37.
- Rizman, R. (ur.) (1991b). Študije o etnonacionalizmu. Zbornik. Krt 79. Ljubljana, Knjižnica revolucionarne teorije.
- Rizman, R. (1995). Nacionalna država, nacionalne manjšine in združena Evropa. V: Štrajn, D. (ur.) (1995). Meje demokracije. Zbornik. Ljubljana, 111–131.
- Rizman, R. (1998). Multikulturalizem in izzivi globalizacije. V: Kržišnik, E. (ur.). XXXIV. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Skutnabb-Kangas, T. (1981). Bilingualism or not. Clevedon: Multilingual Matters.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V (1970–1991). Ljubljana: SAZU, Državna založba Slovenije.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994). Ljubljana: SAZU, Državna založba Slovenije.
- Smith, A. D. (1991). Genealogija narodov. V: Rizman, R. (ur.). Študije o etnonacionalizmu. Zbornik. Krt 79. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije, 51–77.
- Šabec, N. (1995): Half pa pu. The Language of Slovene Americans. Ljubljana, ŠKUC.
- Štrukelj, I. (ur.) (1993). Jezik tako in drugače. Zbornik. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje.
- Toporišič, J. (1992). Enciklopedija slovenskega jezika. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Toporišič, J. (1991). Druženost slovenskega jezika. Ljubljana.
- Weinreich, U. (1953). Languages in Contact: Findings and problems. New York: Linguistic circle of New York.
- Zavratnik Zimic, S. (1998). Pogovori s koroškimi Slovenci. O etnični identiteti, slovenščini, dvojezični vzgoji in samopodobi. Celovec: Mohorjeva družba.
- Zupančič, J. (1998). Identiteta je merljiva. V: Razprave in gradivo 33. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 253–268.
- Žagar, I. Ž. (1992). Slovenskost. V: Informacije iz Slovenije, 3, 24. 7. 1992, 1.
- Žagar, I. Ž. (1992). Nova pot slovenstva. V: Informacije iz Slovenije, 3, 18. 9. 1992, 1.

Vesna Gomezel Mikolič

UDK 323.1(497.4):811.163.6

SUMMARY

LINKS BETWEEN NATIONAL AND LANGUAGE IDENTITY AWARENESS

The article attempts to redefine the concepts of national and language identity awareness and to analyze their mutual relationship. Ethnicity is approached from sociological, anthropological and psychological points of view. Two levels of ethnic identity are postulated: a lower, passive one (feeling of belonging to an ethnic/national group, or ethnic/national identity in the narrow sense of the word) and a higher, active one (national identity comprising a cognitive, emotional and active/dynamic component). A relationship similar to that existing between nationality and national identity awareness can be said to exist also between one's (first) language and

language identity awareness. Namely, similarly as belonging to a nation is a given fact that may exist independently of an individual's deliberate decision, one is also given their first language with which one meets immediately after birth. However, what attitude one is going to develop towards their nationality and their language, i.e. how one's national and language identity awareness is going to develop, depends on their own activities and on social circumstances in which they live. Language identity awareness, can be, similarly as national identity awareness, analysed in terms of its cognitive, emotional and active/dynamic components.